

ПОЕТИЧНІ ФОРМИ МИКОЛИ УСТИЯНОВИЧА 40–50-Х РОКІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

Павло Івончак: Поетичні форми Миколи Устияновича 40–50-х років ХІХ століття.

У статті досліджується поезія М. Устияновича у зрізі метрики, ритміки, строфіки, частково розглянуто риму та римування. У творах поета превалює силабіка (87,5%). Більше половини творів мають катренну будову. Фіксуємо також дванадцятивірши та шестивіршові і п'ятивіршові форми творів. Решту становлять астрофічні поезії. Найбільшою є частка точних (75,8 %) та дієслівних (48,7 %) рим.

Ключові слова: версифікація, силабіка, метрика, ритміка, строфіка, римування

Павел Івончак. Поэтические формы Николая Устиановича 40–50-х лет ХІХ века.

В статье исследуется поэзия М. Устиановича в срезе метрики, ритмики, строфики, частично рассмотрена рифма и рифмование. В произведениях поэта превалирует силлабика (87,5%). Больше половины произведений имеет катренную строение. Фиксируем также двенадцативерши и шестистихотворные и пятистихотворные формы произведений. Остальные составляют астрофични поэзии. Наибольшей является часть точных (75,8 %) и глагольных (48,7 %) рифм.

Ключевые слова: версификация, силлабика, метрика, ритмика, строфика, рифмование.

Pavlo Ivonchak. Poetic forms of Mykola Ustianovycha 40 of 50 years of ХІХ age.

In the article the poetry of M. Ustianovycha is probed in the cut of birth-certificate, ritmiki, strofiki, a rhyme and rhyming is partly considered. Silabika predominates in works of poet (87,5%). The more than half of works has a katrennu structure. Fix also dvanadcyativirsh and the sixwritten in verse and fivewritten in verse forms of works. Other are made by astrofichni poetries. Most is part of exact (75,8 %) and verbal (48,7 %) rhymes.

Keywords: versification, sylabika, metric, rhythm, strofika, rhyming.

Літературно-художня спадщина Миколи Устияновича досить значна. За своє творче життя письменник створив кілька десятків поетичних та цілу низку великих прозових творів і нарисів. Перші поетичні спроби М. Устияновича належать до середини 30-х років, але активна його літературна діяльність припадає на другу половину 40-х – 50-х років ХІХ ст. Починаючи з 1847р., коли в альманасі „Вінок русинам на обжинки” було надруковано кілька поезій М. Устияновича, його твори часто з'являються на сторінках перших українських періодичних видань у Галичині („Зоря галицька”, „Галичо-руський вісник”). А в 1860 р. вийшла перша і єдина прижиттєва збірка творів М. Устияновича (Поэзии Николая Устияновича. Часть первая. Львов, 1860), яка містить біля трьох десятків віршів, переважно вже друкованих раніше.

Творчість М. Устияновича першого періоду (до 60-х років) повністю перебуває у річищі романтизму. Звернувшись до народно-пісенних мотивів, він створив цілий ряд високохудожніх творів, пройнятих патріотичними ідеями. З 60-х років М. Устиянович почав писати штучним „язичієм” і як поет поступово згас.

Дослідники західноукраїнського романтизму (Я. Гординський, Є. Нахлік, О. Петраш, М. Шалата, О. Коміренко, Л. Гуревич та ін.) розглядали творчість М. Устияновича в історико-літературному аспекті. Однак немає жодної наукової праці, присвяченої формі його віршованих творів, що збіднює наше уявлення про поетику цього автора загалом.

Спробуємо розглянути найплідніший період його творчості (40-ві – 50-ті роки) у різі метрики, ритміки, строфіки. Частково проаналізуємо риму та римування.

Усі твори 40-х років укладено у річищі силабічної системи віршування.

Найбільшу частку (75%) становлять монорозмірні силабічні вірші. 61,5% із них укладено 11-складовиком: „Наддністрянка”, „Дума матері руської”, „До перемишлян”, „До „зорі Галицької”, „Жебрак”, „Звіска”, „Крася” та „Згадка за Маркіяна Шашкевича во вічну его пам'ять”, який був написаний, як згадував М. Устиянович, спочатку польською мовою ще у 1843 р., зразу ж після смерті М. Шашкевича, і надісланий на опублікування в додатку до урядового часопису „Gazeta Lwowska”, але її редактор не надрукував вірша „по сій причині, що в нему будьто дишить тенденція роздвоєння в народі, зрісшімся від віків в одно польське тло”. Про дальшу долю твору М. Устиянович розповів у своїй автобіографії, надрукованій в „Літературном сборнике”: „Я перевел мой стих, посвященный памяти Маркияна, на галицько-руское наречие и, чтобы теплым ветерком жалостных воспоминаний розогрети сочувствие и в тех многих лицах из мирской русской интеллигенции, которые уже слишком позабыли язык русских и даже русской буквы не знали, постарался я напечатать текст польский вместе с русским” [3, с. 563].

Наведемо для прикладу першу строфу даного твору:	
<i>Три яри-м глядав, ожидав три яри,</i>	11(5+6)
<i>Чи яка цвітка пораночком мая,</i>	11(5+6)
<i>Хотяй маленька, смирененька, дрібная,</i>	11(5+6)
<i>Блідного личка, независной твари,</i>	11(5+6)
<i>Не взійде на твоїм гробі [3, с. 418].</i>	8
У творі 8-складову будову має кожен 5-й рядок.	
Твір „Осінь” укладено 8-складовиком (7,7%) зі схемою	(4+4):
<i>Сумно, марно по долині,</i>	8(4+4)
<i>Почорніли білі цвіти,</i>	8(4+4)
<i>Пожовк лист на деревині</i>	8(4+4)
<i>Птах полетів в іншій світі [3, с. 415].</i>	8(4+4)
Хореїзація рядків у цьому вірші сягає 66%.	
25% становлять різнорозмірні силабічні вірші.	
14-складовиком зі структурною схемою (8, 6, 8, 6) написано твори „Вістка з чужини” та „Взріст”. Поезія „Вістка з чужини” розпочинається 11-складовиком:	
<i>Земле нещасна! Де суть твої діти?</i>	11(5+6)
<i>Чи джума стяла? Чи їх лютя пожерла?</i>	11(5+6)
<i>Чи страшна повідь край моря заверла?..</i>	11(5+6)
<i>Де сини твої? Де суть твої цвіти?</i>	11(5+6)
Далі маємо 14-складовик:	
<i>Летів орел з чужиноньки</i>	8(4+4)
<i>Та й став повідати</i>	6
<i>За керваві долиноньки</i>	8(4+4)
<i>За спалені хати [3, с. 426].</i>	6
25% поетичних рядків хореїзовано, 12,5% мають амфібрахічний ритм.	
Фіксуємо також один упорядкований різнорозмірний силабічний вірш (логаед) „Гей, гей, милий Боже!” з будовою 6, 14, 8, 8, 11, 7:	
<i>Гей, гей, милий Боже!</i>	6
<i>Де ся наші літа діли, літа молоденькі:</i>	14
<i>Як-мо разом долинами</i>	8
<i>Над дністровими водами,</i>	8
<i>Як соколеньки літали сивенькі!</i>	11
<i>Гей, літа молоденькі!.. [3, с. 417].</i>	7
91,7% творів є строфічними. Найчастіше М. Устиянович удавався до катренів. Ними укладено такі верси як „Осінь”, „Наддністрянка” (АВАВ), „Вістка з чужини” (а’Ва’В) з перехресним римуванням. У творі „Вістка з чужини” автор римує дактилічні співзвуччя, що навіває уявлення про народнопісенні форми. Наприклад:	
<i>Та за кості біленькі,</i>	а’
<i>Випрані дощами,</i>	В
<i>За могили високії,</i>	а’
<i>Сипані руками [3, с. 426].</i>	В
Шестивіршем укладено твори „Гей, гей, милий Боже!” (АВССВВ), „Дума матері руської” та „Крася” зі схемою римування (ААВВСС).	
П’ятивіршову будову має поезія „Звістка” (ААВВА). Рядки твору „Згадка за Маркіяна Шашкевича” утворюють десятиверсову строфу з римуванням АВАВСДЕДЕС:	
Наприклад:	
<i>Як рання зіздка на неба востоці,</i>	А
<i>Що ясній днинці досвіт розвиває,</i>	В
<i>Як воздух мая, що по земнім стоці</i>	А
<i>Радість, довольство, життя вигріває</i>	В
<i>Очарування світ милий,</i>	С
<i>Так ти жаркою чувств твоїх весною</i>	Д
<i>Дихнув утіху на наші оболоння,</i>	Е
<i>Так ти лучею зіздочки ранньою</i>	Д
<i>Розсвітом шибнув попід небосклоння,</i>	Е
<i>Дністровій днинці тоскливій [3, с. 419].</i>	С

Удався також М. Устиянович до дванадцятивірша у поезії „До „Зорі галицької”. Вісім строф цього твору характеризуються римуванням АВАВс’d’CDEFFE.

Два твори – „До перемишлян” та „Жебрак” – мають астрофічну будову. Для поезії „Жебрак” характерним є поєднання жіночих (64,6%) та дактилічних (35,4%) рим.

Частка дієслівних клаузул цього періоду становить 22,5%, різнограматичних – 11%. Найчастіше автор використовував приблизну риму – 51% та точну – 32%. Частка неточних рим становить 17%.

У 50-ті роки М. Устиянович надає перевагу силабічній системі версифікації (75%). 40% силабічних творів є монорозмірними.

Превалюючим розміром стає 8-складовик (20%), яким укладено твори „Старість не радість”, та „Верховинець”. Відсоток хореїзації у цих віршах значно менший ніж у попереднє десятиліття і становить лише 19.

Звертається М. Устиянович також до 6-складовика (10%) у творі „Вість” та 7-складовика (10%) у поезії „Туга”. Наведемо перші строфи цих творів:

*Стоїть дівча в полі,
Стоїть, глядить, плаче,
А летять соколи,
І ворон десь кряче [3, с. 446].
24,4% рядків цього твору мають хореїчний ритм.
Шумить вітер долами,
Сухим вітром іграє,
А над Дністра водами
Дитя цвіту шукає [3, с. 430].*

На відміну від попереднього періоду творчості, частка різнорозмірних силабічних конструкцій у 50-ті роки збільшується і становить 60%. М. Устиянович апробував розмір 11, 8, 11, 8 у поезії „Чим провинили ми?”:

*Чим провинила ти, що в твоїм оку
Узрів я мій небесний світ?
Чим провинила ти, що рік по року
Мені спокою більше ніт [3, с. 444].
Хореїзація рядків становить 62,5%.*

У сонеті „До неї – безнадійної” використано чергування 13- і 12-складових рядків.

М. Устиянович вдався також до нерегульованих різнорозмірних силабічних конструкцій, зокрема:

12-14 („Одвіт многим”);
5-11 „Прокляцтво матері” (у довгих рядках постійна цезура після 5-го складу);
3-11 „Послідня життя тоска”.

Силабо-тонічну будову мають 25% поетичних творів. Моно розмірним, з ритмом Амф4, є вірш „Хора”:

*Як сонце западе, і вечір замріє, Амф4
І птичка вколишесь під тихим листом, Амф4
І зірки засвітять, і луна розтліє, Амф4
І все до спочинку складеться кругом [3, с. 441] Амф4*

У 8, 16, 32, 40 рядках фіксуємо пропуск складу.

Поет явив два зразки силабо-тонічних врегульованих різнорозмірних форм:

Амф4,3,4,3. Цей ритм характерний для вірша „Піснь опришків”. Наведемо першу строфу:

*Гей, браття опришки! Долийте горівки, Амф4
До ватри прикиньте ще дров; Амф3
Настрійте ми горло голосом сопівки, Амф4
А я вам співати готов [3, с. 431] Амф3*

Амф223223 укладена поезія „Бідна”:

*Когда-сь ся прощала, Амф2
То-сь так ми казала: Амф2
„Мій милий, як сонце спічне Амф3
І взійдуть звіздочки, Амф2
Позвідай зірочки, Амф2
Чом личко блідніє моє [3, с. 447] Амф3*

Відсоток строфічних творів означеного періоду творчості становить усього – 41,7. Переважна більшість творів мають катренну будову із відповідними схемами римування: аВаВ,СВСВ („Туга”), аВаВ („Верховинець”), АВАВ („Вість”, „Піснь опришків” та „Чим провинили ми?”).

Шестивіршем М. Устиянович укладає твір „Бідна” із поєднанням співзвуч за зхемою ААВССв.

Також автор апробував і канонізовану строфу – сонет, яким написано поезію „До неї – безнадійної” (Аха'хАхАхССdEFE). Подамо приклад твору:

<i>Добрий день! Щастя ти, боже! Ти плачеш? О диво.</i>	А
<i>Десь Новий рік, чи знаєш? На лучах зорі</i>	в
<i>Плинуть в бряску рожевім хмарки задумчиво,</i>	А'
<i>А в них райська колибель: надія і сни.</i>	в

<i>А ти плачеш? Днесь плачеш? Всяк бодай здудливо</i>	А
<i>Несе світ свій маленький в медові сади</i>	х
<i>І колишесь. А тобі ж послідне огниво</i>	А
<i>Пирсло? Само ли некло родить твої дні?..</i>	х

<i>О, то плач же, плач, бідна! Ридай, нещаслива!</i>	С
<i>Єли єще для тебе єсть душа жичлива,</i>	С
<i>Одна тільки на світі, припадь до єї груди</i>	d

<i>І там вилий всю болізь, все горе твоє,</i>	Е
<i>Наридайся доволі, а легко ти буде.</i>	Ф
<i>А ти пращай! Кому днесь і сліз не стає [3, с. 445]</i>	Е

Решта 58,3% поетичних творів є астрофічними („Старість не радість”, „Одвіт многим”, „Прокляцтво матері”, „Послідня життя тоска”, „Хора”).

Більшість віршів (92,5%) – римовані.

Переважають дієслівні рими – 48,7%. Частка різнограматичних рим становить – 17,3%. Сегмент точних співзвуч у дане десятиліття переважає – 75,8%. Приблизна рима сягає усього 8,3%, неточна – 0,2%.

Отже, основною системою віршування у віршованій творчості Миколи Устияновича є силабічна – 87,5%.

Окрім превалюючих розмірів української книжної силабіки 8-, 11-, 14-складовиків, М. Устиянович використовує також такі форми як 6-, та 7-складові силабічні вірші. У зрізі врегульованих та нерегульованих різноскладових форм автор використовує 6,14,8,8,11,7 (силабічний логед); 11, 8, 11, 8; 12-14; 5-11; 3-11 та 13, 12, 13, 12, 13, 12, 13, 13, 13, 12, 13, 12, яким складено сонет „До неї – безнадійної”. Більше половини творів мають катренну будову. Фіксуємо також дванадцятивірш та шестивіршові і п'ятивіршові форми творів. Решту становлять астрофічні поезії.

Література

1. Устиянович М. Поезії / М. Устиянович. – К. : Рад. Письменник. – 255 с.
2. Гуревич Л. Микола Устиянович. Життя і творчість / Л. Гуревич // Дрогобич: Редакційно видавничий центр Дрогобицького державного університету імені Івана Франка, 2011.
3. Нахлік Є. Давня Русь у творчості західноукраїнських романтиків / Є. Нахлік // Дзвін. – 1997. – № 2. – С. 125 – 132.
4. Українські поети-романтики: Поетичні твори. – К. : Наук. думка, 1987. – 590 с.
5. Устиянович М. Из автобіографії Николая Л. Устияновича / М. Устиянович // Литературный сборник, издаваемый галицко-рускою матицею. – Вип. 1. – Львів, 1985. – С. 41–46
6. Франко І. Николай Устиянович: [некролог] / Иван Франко// Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Т.26. – К. : Наукова думка, 1980. – С. 380 – 383
7. Шалата М. Невідомий Микола Устиянович / М. Шалата // Жовтень, 1985. – № 11. – С. 63 – 64